

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

Мірошніченко С.В., Гончарова О.С., Рябченко О.Л.

***ОСНОВНІ ВИМОГИ ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО НАПИСАННЯ
КУРСОВОЇ РОБОТИ***

*Методичні рекомендації
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня
історичного факультету*

Харків - 2021

УДК 94(072)**М64**

Друкується за рішенням редакційно-видавничої ради Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, протокол №6 від 10.09.2021 року.

Автори

- Мірошніченко С.В.** кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
всесвітньої історії Харківського національного
педагогічного університету імені Г.С.Сковороди.
- Гончарова О.С.** кандидат історичних наук, доцент, в.о. декана
історичного факультета Харківського національного
педагогічного університету імені Г.С.Сковороди.
- Рябченко О.Л.** доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
всесвітньої історії Харківського національного
педагогічного університету імені Г.С.Сковороди.

Ольга Леонідівна

Рецензенти

- Бережна С.В.** доктор філософських наук, професор, професор
кафедри суспільно-правових дисциплін та
менеджменту освіти, проректор з наукової,
інноваційної і міжнародної
діяльності Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди.
- Газнюк Л.М.** доктор філософських наук, професор, завідувач
кафедри гуманітарних наук Харківської державної
академії фізичної культури.

Мірошніченко С.В., Гончарова О.С., Рябченко О.Л. Основні вимоги та методичні поради до написання курсової роботи – Х.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2021. – 39 с.

У методичних рекомендаціях викладені поради і вимоги до написання курсової роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти історичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Вони містять перелік основних вимог до структури, змісту і обсягу курсової роботи, дають рекомендації щодо порядку її виконання, оформлення та захисту. Знайомство з даними рекомендаціями дасть змогу здобувачам не тільки оволодіти технологією наукового дослідження, але і допоможе в подальшій роботі при написання магістерського дослідження. Методичні рекомендації адресовано як здобувачам, так і викладачам історичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Видано за рахунок авторів.

© Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди, 2021

© Мірошніченко С.В., Гончарова О.С., Рябченко О.Л. 2021

ЗМІСТ

1	ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	4
2	ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	8
3	ВИМОГИ ТА ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ СКЛАДОВИХ КУРСОВОЇ РОБОТИ.....	11
3.1	Титульний аркуш.....	12
3.2	Зміст.....	13
3.3	Вступ.....	13
3.4	Основна частина.....	17
3.5	Висновки.....	19
3.6	Список використаних джерел та літератури.....	22
3.7	Додатки.....	23
4	ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ КУРСОВОЇ РОБОТИ.....	24
5	ЛІТЕРАТУРА.....	27
6	ДОДАТКИ.....	28
6.1	Додаток А Приклад оформлення титульного аркушу.....	28
6.2	Додаток Б Приклад оформлення умовних скорочень.....	29
6.3	Додаток В Приклад оформлення змісту.....	30
6.4	Додаток Г Приклад оформлення таблиць та рисунків.....	31
6.5	Додаток Д Приклади оформлення бібліографічного опису у списку використаних джерел.....	32
6.6	Додаток Е Критерії оцінювання курсової роботи.....	35

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Складовим елементом навчального процесу підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка освітньої програми «Історія в закладах освіти» є написання курсової роботи з історії України та всесвітньої історії, які визначені в робочому навчальному плані спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) з метою підвищення теоретичного і практичного рівня професійної підготовки. Оформлення та захист курсової роботи зі спеціальності повинні відповідати вимогам цих Методичних рекомендацій, які призначені для здобувачів денної та заочної форм навчання історичного факультету, а також для їх наукових керівників.

За період навчання в університеті здобувачі виконують різні наукові проекти, які містять обґрунтовані теоретичні або практичні результати. Згідно Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди обов'язковим освітнім компонентом навчального процесу є курсова робота, яка оцінюється як самостійний вид навчальної діяльності здобувача. Курсова робота передбачає систематизацію, закріплення та розширення теоретичних знань, ознайомлення з методами, напрацьованими іншими дослідниками у відповідній галузі історичної науки, обґрунтуванні результатів власного дослідження. Методичні рекомендації призначені забезпечити єдині критерії оформлення курсової роботи. Наведені нижче загальні методичні рекомендації до написання та оформлення курсових робіт розроблені на основі діючого законодавства України, відомчих нормативних актів Міністерства освіти і науки України, положень Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Наукова робота, як правило, передбачає постановку проблеми, систематизацію понятійного апарату дослідження, визначення наукових методів, використаних здобувачем, формування самостійних висновків та рекомендацій за результатами проведеного дослідження.

Курсова робота зі спеціальності повинна мати внутрішню єдність, відображати перебіг роботи і результати дослідження обраної тематики, які повинні ґрунтуватися на критичному огляді бібліографічних джерел. Курсова робота повинна відповідати сучасному науковому рівню, а її тема – бути актуально обґрунтована.

Тематика курсових робіт має відповідати цілям і завданням професійної підготовки фахівців на сучасному рівні розвитку науки і практики, завданням навчальних дисциплін в освітній програмі. В деяких

випадках тематика може бути комплексною і охоплювати взаємопов'язані питання з інших дисциплін.

Основним принципом написання курсової роботи є принцип науковості, згідно з яким зміст курсової роботи має бути повністю узгоджений із сучасними науковими даними. Метою написання курсової роботи є поглиблення, закріплення й узагальнення теоретичних знань і практичних умінь здобувачів, здобутих за час навчання, їхнє застосування для комплексного вирішення конкретного фахового завдання, удосконалення навичок саморозвитку, наукового дослідження, вивчення та узагальнення новітніх досліджень із вітчизняної та всесвітньої історії.

Процес написання, оформлення та захисту курсових робіт спрямований на формування елементів таких компетентностей та результатів:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 1	Компетентність у галузі науки – свідоме використання пізнавальних здібностей для набуття, застосування, управління знаннями.
ЗК 2	Мовна і комунікативна компетентність – використання мови як засобу для усної та письмової комунікації, обміну знаннями, ідеями, емоціями, наполегливість, уміння відповідати за себе та зрілі рішення, уміння співпрацювати.
ЗК 3	ІКТ компетентність – впевнене і критичне використання технологій інформаційного суспільства для роботи та спілкування, сукупність знань, умінь і навичок виконання різних видів інформаційної діяльності й ціннісне ставлення до цієї діяльності.
ЗК 7	Практична компетентність – здатність застосовувати на практиці знання та дослідницькі вміння, готовність до прийняття самостійних рішень, відповідальність за результати діяльності, здатність виявляти ініціативу та підприємливість.

Фахові компетентності спеціальності (ФК):

ФК 1	Історична – знання змісту та методології фундаментальних і спеціальних історичних дисциплін.
ФК 2	Хронологічна – здатність орієнтуватися в історичному часі, застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу.
ФК 3	Просторова – здатність здобувачів орієнтуватися в історичному просторі.
ФК 4	Інформаційно-мовленнєва – ефективно й грамотно працювати з різними джерелами історичної інформації та будувати усні та письмові висловлення щодо історичних фактів, історичних постатей

	та історичної теорії.
ФК 5	Логічна – здатність визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснення історичних фактів, явищ, процесів.
ФК 6	Дослідницька – здатність використовувати науковий інструментарій для теоретичних та експериментальних досліджень у навчальній, практичній і професійній діяльності.
ФК 7	Інформаційна – працювати з різними джерелами інформації, аналізувати, синтезувати, узагальнювати та використовувати її для навчання.
ФК 9	Аксіологічна – здатність здобувачів формулювати оцінки та версії історичного руху й розвитку.

Програмні результати навчання

ЗНАННЯ ТА РОЗУМІННЯ	
ПРН 1	основних історичних процесів і подій давньої, середньовічної, ранньомодерної, нової, новітньої історії України та всесвітньої історії у їх порівнянні та взаємозв'язку та історичної періодизації як способу пізнання історичного процесу
ПРН 2	комплексу наскрізних, загальних та окремих понять предметів освітньої галузі
ПРН 4	історіографії для аналізу сучасних наукових дискусій з проблем вітчизняної і всесвітньої історії та визначення напрямів перспективних досліджень з інших галузей наукового пізнання
ПРН 7	регіональних особливостей України, теоретико-методологічних основ краєзнавчої діяльності
УМІННЯ	
ПРН 9	збирати, обробляти, узагальнювати інформацію для створення глибокої бази знань про історичні та соціокультурні процеси в Україні й у світі загалом
ПРН 10	використовувати новітні методологічні підходи у навчальній та професійній діяльності
ПРН 11	розглядати суспільні явища в розвитку, за конкретно-історичних умов певного часу та регіональних особливостей
ПРН 12	формулювати оцінку історичного руху, діяльності історичних осіб, виявляти власну позицію щодо суперечливих фактів історії
ПРН 13	працювати з джерелами інформації, інтегрувати їх зміст, визнавати і сприймати різноманітність критичного аналізу й оцінок джерел
ПРН 14	визначати і застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу та пояснення історичних фактів
ПРН 15	використовувати науковий інструментарій для теоретичних та

	експериментальних досліджень у навчальній, практичній і професійній діяльності
АВТОНОМНІСТЬ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	
ПРН 25	здатність до рефлексії, осмислювання практики, контекстів і розвитку професійних цінностей

Отже, написання курсової роботи дає можливість здобувачам ґрунтовніше засвоїти вивчений програмний матеріал з предмета, оволодіти основними навичками наукової роботи, а також розвинути свої творчі інтелектуальні здібності.

Самостійна робота з документальними джерелами, статистичними даними, науковими дослідженнями дасть змогу поглибити фахові знання, сприятиме становленню як спеціалістів. Самостійна наукова робота потребує від здобувача творчих пошуків, має включати елементи новизни. Це може бути висвітлення тих аспектів проблем історії, зовнішньої та внутрішньої політики певної країни, або міжнародних відносин, які недостатньо висвітлені в літературі, виявлення нових для української наукової літератури джерел, введення в науковий обіг нових фактів, виявлення суттєвих взаємозв'язків між окремими явищами і процесами, аналіз минулих і сучасних проблем тієї або іншої країни, а також розробка прогнозів щодо подальшого політичного, економічного, соціального розвитку певних держав.

2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Курсова робота – це один із видів індивідуальних завдань навчально-дослідницького, творчого характеру, яка має на меті не лише поглиблення, узагальнення і закріплення знань здобувачів з навчальних дисциплін, а й застосування їх до комплексного вирішення конкретного фахового завдання і вироблення вміння самостійно працювати з навчальною і науковою літературою, історичними джерелами, використовуючи сучасні інформаційні засоби та технології.

Рекомендації узгоджені з навчальними планами історичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди та відповідають державним вимогам щодо оформлення та захисту курсових робіт у вищих навчальних закладах. Усі рекомендації викладено відповідно до чинних нормативних актів Міністерства освіти і науки України, що регламентують підготовку бакалаврів. Кодифікація поданих матеріалів зорієнтована на основні напрями впровадження ступеневої системи освіти відповідно до Закону України «Про вищу освіту», Державної національної програми «Освіта (Україна ХХІ століття)», та нормативних документів ДАК України щодо підготовки кваліфікаційних наукових робіт. Враховано «Положення про організацію освітнього процесу в ХНПУ імені Г.С. Сковороди»

Здобувачу надається право вільного вибору теми роботи із запропонованого кафедрою переліку. Тематика курсових робіт складається провідними викладачами кафедр відповідно до навчального і робочого навчального планів напряму підготовки, затверджується на засіданні кафедри і пропонуються здобувачам на початку навчального року.

Зазначений перелік не є вичерпним. Здобувачі також можуть обґрунтовано пропонувати свої теми. При виборі теми необхідно враховувати, що в межах однієї форми навчання, як правило, не допускається виконання курсової роботи за однією і тією самою темою двома чи більше здобувачів. Тому на кафедрі повинна зберігатися інформація для здобувачів про вільні теми курсових робіт. Прикінцевий список тем курсових робіт на поточний рік затверджується кафедрою. Загальна тематика курсових робіт поновлюється кожні три роки. Термін виконання курсових робіт встановлюється кафедрою відповідно до графіків навчального процесу та самостійної роботи здобувача на поточний навчальний рік.

Виконання курсової роботи можна умовно поділити на такі етапи:

- знайомство з тематикою наукових досліджень кафедри і вибір напряму дослідження;

- формулювання теми і назви курсової роботи та її узгодження з науковим керівником;
- попереднє ознайомлення з літературою по темі курсової роботи;
- укладання плану курсової роботи та його узгодження з науковим керівником;
- аналіз відповідної літератури;
- проведення теоретичного та емпіричного дослідження;
- узгодження тексту роботи з науковим керівником;
- написання та оформлення курсової роботи;
- захист курсової роботи.

Виконання курсової роботи починається з індивідуальної бесіди наукового керівника і здобувача, під час якої уточнюється тема і завдання курсової роботи.

Після обрання теми складається остаточного план курсової роботи, що погоджується з науковим керівником. Проведення консультацій з курсової роботи відбувається в терміни, які передбачаються навчальним планом та згідно графіку, затвердженого завідувачем кафедри. Хід виконання курсової роботи контролюється науковим керівником.

В усіх розділах роботи слід уникати вживання особистих займенників «Я ...», «Ми ...» і т. п.; краще користуватися безособовими виразами «Досліджено ...», «Виявлено ...», «Аналізували ...» або «В процесі роботи з'ясовано...».

Захист курсової роботи відбувається на кафедрі в присутності комісії, академічної групи, наукового керівника і проходить за процедурою, яка передбачає:

- виступ (до 5–7 хвилин), у якому доповідаються основні здобутки курсової роботи та вказуються труднощі чи проблеми, з якими зіткнувся здобувач під час написання курсової роботи;
- відповіді на запитання наукового керівника або присутніх;
- оцінку курсової роботи з урахуванням думки керівника та процедури її захисту.

Здобувачі, які не виконали або не захистили курсову роботу, не допускаються до семестрового контролю.

Захищені курсові роботи зберігаються на кафедрі протягом 3 років.

Перед початком виконання курсової роботи, здобувачу необхідно ознайомитися з основними принципами щодо її виконання.

1. *Актуальність теми.* Курсова робота зі спеціальності може претендувати на той чи інший ступінь актуальності тільки тоді, коли її тема відповідає сучасним потребам розвитку освіти та суспільства.

2. *Рівень теоретичного обґрунтування.* Данна вимога означає, що здобувачу необхідно розкрити обрану тему курсової роботи зі спеціальності на сучасному рівні розвитку історичної науки, використовуючи нові підходи й наукові знання, що пояснили б різні явища і події з позицій сьогодення. Крім того, здобувачу необхідно розкрити основні поняття і терміни, що стосуються проблеми дослідження, використовуючи лише об'єктивні факти, на джерело оприлюднення яких він може надати відповідні посилання.

3. *Дослідницький характер.* У курсовій роботі зі спеціальності повинні міститись елементи дослідження: опрацювання достатньої кількості сучасних вітчизняних і зарубіжних – літературних та електронних джерел (нормативно-правової бази, архівних матеріалів, підручників, навчальних посібників, монографій, довідників, енциклопедій, журнальних та газетних статей, статистичних відомостей, даних мережі Інтернет тощо); систематизація та аналіз різних методів, поглядів і підходів та формування на цій основі власного бачення щодо вирішення зазначених у роботі проблемних питань.

4. *Грамотність оформлення.* Дослідження повинне бути граматично та стилістично правильно написано. Для цього необхідно дотримуватись норм орфографії української мови. Робота має бути написана в єдиному стилі, без помилок. Погано вичитаний текст, граматичні, орфографічні, стилістичні і друкарські помилки призведуть до зниження оцінки.

Найхарактерніша ознака письмової наукової мови – формально-логічний метод викладення матеріалу. Тобто текст курсової роботи в остаточному варіанті повинен мати завершений вигляд, а частини його логічно пов'язані між собою. Думку автор має розвиватись послідовно, не перескакуючи від одного твердження до іншого, цілеспрямовано, прагматично, без зайвих емоційних елементів, з використанням спеціальної термінології. Треба пам'ятати, що наукові терміни – це не просто слова, а спосіб розкриття теми. Наукова мова відзначається логічною послідовністю, тобто частини речення тісно пов'язані між собою, а кожне наступне речення впливає з попереднього. Виконання зазначеної вимоги має на меті сформувати у здобувача культуру оформлення наукових праць, яка може знадобитись йому в подальшій професійній діяльності.

3. ВИМОГИ ТА ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ СКЛАДОВИХ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Коли підібрана й опрацьована необхідна література, здобувач приступає до написання курсової роботи.

Виклад змісту має відбивати її структуру, бути логічним, написаним самостійно, зрозумілою мовою, доступною для сприйняття. Здобувач не повинен копіювати з наукової літератури, а самостійно формулювати свої думки на основі вивченого матеріалу. Інакше не буде виконана одна з головних вимог курсової роботи: написання її самостійно, дотримуючись єдиного стилю.

Необхідно слідкувати за тим, щоб у роботі не було суперечностей між окремими її частинами, твердженнями, фактичним і цифровим матеріалом.

З усіх відомих прийомів написання тексту курсової роботи (послідовного, цілісного, вибіркового), найраціональнішим є цілісний, коли здобувач спочатку пише чернетку всієї роботи, а потім доповнює тексти окремих її розділів.

Курсові роботи повинні мати вигляд друкованого комп'ютерного тексту державною мовою.

Загальний обсяг роботи (тексту) без додатків та списку джерел та літератури для курсової роботи складає 30-40 сторінок.

Оформлення курсових робіт виконується за такими технічними критеріями: кегль 14 Times New Roman; міжрядковий інтервал 1,5; відступ на сторінці зверху/знизу – 2 см, ліворуч – 2,5 см, праворуч – 1 см; абзац зрівняний по ширині, відступ першого рядка кожного абзацу 1,25 см.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, рисунків, таблиць подають арабськими цифрами без знака №. Порядковий номер сторінки розміщується у правому верхньому куті. Крапка після порядкового номера сторінки не ставиться. На титульній сторінці та сторінка зі змістом не номеруються, але вони входять до загальної нумерації курсової роботи. Текст роботи має бути переплетений або зброшурований.

Допускаються тільки загальноприйняті скорочення: рр. - роки; та ін. - та інші; і т.д. - і так далі, тис., млн., - тисяча, мільйон, тощо. Допускається використовувати аббревіатури занадто довгих словосполучень, попередньо привівши їх повне значення, наприклад, Велика грецька колонізація (далі ВГК). Терміни, що використовуються в тексті, мають відповідати загальноприйнятим у літературі.

Переноси тексту. Текст курсової роботи рекомендується друкувати без використання переносу слів. Крім того, не можна: 1) переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали (один ініціал) або умовні скорочення (проф., акад. тощо), які до них належать (Т.Г. Шевченко, а не Т.Г. // Шевченко; акад. В. Глушков, а не акад. // В. Глушков). Якщо імена, звання тощо подаються повністю, то прізвища (а також по батькові) можна

переносити (Тарас // Григорович Шевченко, академік Володимир // Вернадський).

Робота повинна містити такі структурні одиниці:

1. Титульний аркуш
2. Зміст
3. Умовні позначення (за необхідності)
4. Вступ
5. Основну частину
6. Висновки
7. Список джерел та літератури
8. Додатки (за необхідності)

Титульна сторінка - це перша сторінка курсової роботи. Титульний аркуш оформляється за типовим стандартом. Містить послідовно розташовані по вертикалі такі елементи, які є обов'язковими для всіх здобувачів Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковроди (див.: Додаток А):

1. Міністерство освіти і науки України.
2. Назва університету – Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковроди.
3. Назва факультету – Історичний факультет.
4. Назва кафедри.
5. Слово «Курсова робота» (жирний шрифт, кегль 16)
6. Тема роботи в лапках і жирним шрифтом, кегль 16. Назва роботи — перше джерело інформації для майбутніх читачів, отже вона повинна бути максимально інформативною, вказувати на мету дослідження, підкреслювати його завершеність. Не рекомендується назву роботи розпочинати словами «Вивчення ...», «Дослідження ...», «Матеріали до вивчення...», «До питання...» і т. п.
7. Інформація про автора (*роботу виконав*): рівень навчання, рік навчання, форма навчання, група, шифр і назва спеціальності, ПІБ (повністю у називному відмінку).
8. Інформація про наукового керівника (*роботу перевірів*): науковий ступінь (доктор або кандидат наук), вчене звання (професор або доцент), ПІБ (повністю у називному відмінку). Науковий ступінь та вчене звання вказуються у скороченому вигляді (д.і.н., к.і.н., проф., доц.).

У пунктах 7-8 вирівнювання праворуч.

9. На останньому рядку по центру через дефіс вказують місто та рік написання/захисту роботи.

Перелік умовних позначень та скорочень складається у разі, якщо в тексті роботи вживається специфічна термінологія, використовуються маловідомі скорочення, символи, позначки та інше. Їх перелік подається в роботі у вигляді окремого списку, який повинен розміщуватися перед Вступом. Перелік ділиться на дві колонки, в яких ліворуч наводять саме скорочення, а праворуч – його детальне тлумачення. Можливе використання як загальноприйнятих скорочень (наприклад, до н. е. – до нашої ери, см – сантиметр, НДІ – науково-дослідний інститут, і т.д. – і так далі, і т.п. – і тому подібне, див. – дивись, пор. – порівняй, напр. – наприклад), так і спеціальних, характерних для певної галузі (наприклад, вид. – видання, техред – технічний редактор). Варто обережно поставитися до тих скорочень, які відповідають різним словам (скажімо, с. – село, секунда, сторінка (при цифрі); р. – річка, рік (при цифрі); ст. – станція (при назві), стаття, століття чи сторіччя (при цифрі). Зразок оформлення (*див.: Додаток Б*).

Зміст. Сторінка змісту роботи розміщується одразу після титульної сторінки. Зміст оформлюється у вигляді таблиці, де прописуються назви всіх структурних розділів/підрозділів роботи та вказується номер сторінки, яка відповідає початку розділу/підрозділу. (*див.: Додаток В*)

Робота складається зі вступу, розділів та підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків (якщо є необхідність). Кожна структурна частина роботи починається з нової сторінки. Назва кожної структурної частини пишеться посередині сторінки великими літерами (14 кегль Times New Roman жирний). Текст вступу починається з абзаца після одного пропущеного рядка.

Вступ - це основний елемент роботи, який демонструє теоретичну підготовку здобувача і повинен містити такі обов'язкові елементи у наступному порядку:

- обґрунтування актуальності теми;
- формулювання мети і завдань дослідження;
- визначення об'єкта і предмета дослідження;
- обґрунтування хронологічних та географічних (територіальних) меж дослідження;
- визначення дослідницької методики;
- аналіз джерельної бази та історії дослідження;
- обґрунтування структури роботи;
- зазначення загальної кількості опрацьованих джерел та літератури, додатків.

Визначення актуальності теми роботи. Наукова актуальність теми визначається автором роботи за допомогою наукового керівника. На підставі аналізу історіографії проблеми з'ясовується ступінь її вивчення, окреслюється коло недосліджених або малодосліджених питань. Саме недостатнє вивчення теми і визначає її наукову актуальність. Науковою актуальною є і зовсім нова проблема, сформульована керівником для розробки у курсовій роботі. Науково актуальними також є теми, які сформульовані з метою використання нових сучасних підходів до історичного дослідження. До таких тем відносять вивчення суміжних з історичною наукою проблем, а саме, з історичної демографії, історії повсякдення, генеалогії та ін.

Формулювання мети і завдань дослідження. Мета наукового дослідження – це універсальна наукова установка, вирішенню якої присвячена робота в цілому; це стратегічна ціль, якій підпорядковані всі завдання. Мета дослідження має бути сформульована чітко та лаконічно. Робота над розкриттям проблеми повинна опиратися на чіткі орієнтири, які і забезпечують формулювання мети та завдань роботи. Завдання – це більш чіткі, дрібніші за мету проблеми (питання), які аналізуються в розділах/підрозділах. Виокремлення завдань є закономірним етапом наукового аналізу вибраної теми. Завдання роботи формулюються – також стисло, одним реченням - відповідно до її мети. Всі завдання разом повинні дати уявлення, що саме необхідно зробити, аби досягти мети.

Визначення об'єкта і предмета дослідження. Дуже важливо розрізняти поняття «об'єкт» і «предмет» дослідження. Як правило, під об'єктом розуміється визначена історична категорія або проблема, досліджувана у роботі. Предмет дослідження – це більш конкретна характеристика визначених аспектів об'єкта. Предмет дослідження є більш вузьким поняттям, чим об'єкт. Предмет є частиною, елементом об'єкта.

Встановлення хронологічних і територіальних меж дослідження. Хронологічні межі дослідження повинні відповідати хронології подій або явищ, які виступають предметом вивчення. У випадку роботи біографічного характеру обираються або весь період життя і діяльності історичної постаті, або хронологічні межі певного періоду у біографії, обраного для дослідження.

Географічні межі визначають у відповідності з місцем розгортання подій. Наприклад, якщо тема «Головні етапи історії міста Харкова», то географічні межі визначаються кордонами сучасного міста, або кордонами міста на кожному з етапів його розвитку. Територіальні межі у біографічних

дослідженнях визначаються географічними межами відповідно тих місцевостей або країн, з якими пов'язана діяльність зазначених персоналій.

Методологічна основа наукового дослідження. Обрання методів дослідження є одним із важливих етапів у процесі вивчення історичної проблеми.

Методи, що використовуються у процесі певного дослідження історичної проблеми, в історичній науці отримали назву «конкретно-проблемні» і обираються із урахуванням особливостей об'єкта та предмета, мети і дослідницьких завдань, напрямків історичного дослідження тощо. Конкретно-проблемні методи складаються із загальнонаукових та спеціально-наукових (історичних) методів.

До **загальнонаукових методів**, які є основою для спеціально-наукових, належать: аналіз та синтез, спостереження та експеримент, абстрагування, реконструкція, вимір та опис, дедукція та індукція, типологізація та класифікація, логічний та історичний методи, динамічний та статистичний, аналогії, моделювання, структурного та функціонального аналізу тощо. До найважливіших загальнонаукових методів відноситься: історичний та логічний. Логічний метод дозволяє вивчати явище в умовній статиці «по горизонталі», а історичний – в його русі в інтервалах часу тобто «по вертикалі».

На загальнонаукових методах засновані **спеціально-історичні**, їх специфіка визначається предметом дослідження та методологічними напрямами і підходами (конкретно-історичним, проблемно-хронологічним, індуктивним, дедуктивним, діалектичним, системним тощо), принципами дослідження.

Серед найбільш поширених методів історичного дослідження слід виділити наступні:

- історично-генетичний метод (послідовне розкриття функцій, властивостей та змін у реальності, що вивчається, у процесі її історичного руху, дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки, певні закономірності історичного розвитку, дати характеристику персоналіям та подіям з врахуванням їх індивідуальності);
- історично-порівняльний метод (схожість та відмінність властивостей явищ, що порівнюються, а також у просторі та часі, тобто по горизонталі та вертикалі за певною аналогією);
- історично-типологічний метод (виділення конкретних типів явищ або об'єктів на підставі властивих їм загальних ознак);
- історично-системний метод (поєднання з методами точних наук).
- біографічний метод;

- просопографічний метод (створення колективного портрету);
- методи математичної статистики, анкетування;
- методи критики джерела (зовнішня та внутрішня) тощо.

Дослідження стану джерельної бази. Передусім необхідно визначити в історичному джерелі кількість матеріалу, який може допомогти досягти поставленої автором мети. Для цього джерело піддають науковій критиці, визначають ступінь його достовірності, тобто чи можна довіряти тим відомостям, які в ньому містяться і наскільки об'єктивно воно передає ті чи інші події та факти. Особливо уважно й критично необхідно підходити до джерел, написаних певним автором. Треба враховувати його політичні уподобання, об'єктивність у викладенні подій і фактів, про які він повідомляє, в якій мірі вони могли бути йому доступні. Особливо це стосується джерел, свого часу написаних як історіографічна література. У такому виді джерел особливо часто можуть проглядатися не завжди об'єктивні політичні уподобання автора, а події й факти висвітлюватись так, як він їх хоче бачити.

Характеристика стану вивчення *джерел* включає в себе аналіз усього комплексу джерел з проблеми із використанням прийомів зовнішньої та внутрішньої критики джерела, визначення важливості того чи іншого джерела для даного дослідження. При цьому доцільно використати загальноприйнятту класифікацію джерел.

Письмові джерела за змістом розподіляються на дві основні групи:

- документальні джерела (актові матеріали, законодавчі акти, приватні акти, діловодна документація, статистичні матеріали);
- наративні джерела (хроніки, літописи, публіцистичні та літературні джерела, джерела особистого походження (автобіографії, щоденники, мемуари, листування).

Аналіз джерельної бази дослідження повинен доповнюватися інформацією про цінність джерела для даного дослідження, ступінь достовірності інформації, про його автора, час створення, стан збереженості, опублікованості та вивченості.

Археологічні джерела – це факти матеріального світу, які містять інформацію стосовно минулого людства. Це певні артефакти (об'єкти (не лише речі, але й споруди та інші стосунки між речами) створені людиною з певною метою), екофакти (об'єкти, які є результатом діяльності людини в давнину) та природні об'єкти (джерела, які не є продуктом діяльності людини, однак можуть розказати про середовище, в якому жили пращури в давнину).

Етнографічні та усні джерела. При проведенні етнографічних досліджень вирішальне значення має збір етнографічних матеріалів серед носіїв етнічної культури (так звані польові *етнографічні матеріали*), а також *писемні пам'ятки* (опубліковані й архівні), *музейні колекції*, *зображальні матеріали* (графічні, плани, карти, фотографії тощо), *дані суміжних наук* (історії, археології, лінгвістики, фольклористики, психології та ін.).

Стан наукової розробки теми (історіографія). Огляд джерел і дослідницької літератури супроводжується посиланнями. Предметом відповідних оглядів виступають в першу чергу саме ті джерела та дослідження, які вивчались здобувачем, що в принципі не виключає можливості побіжної згадки текстів, які залишились недосяжними для здобувача. Згадки про такі джерела та літературу не оснащуються посиланнями. Якщо курсова робота носить джерелознавчий чи історіографічний характер, відповідний підрозділ Вступу має бути наявним, принаймні у лаконічній формі.

Розглядаючи літературу (історіографію) проблеми, студент може використати кілька підходів до її характеристики. Наукові праці можна згрупувати: 1) за хронологічним принципом, 2) за проблемним принципом. Розділивши на групи праці попередніх авторів, здобувач дає їхню характеристику (що було корисне для його проєкту, сильні та слабкі сторони відповідних праць) та висновки про ступінь вивченості теми та перспективи її подальшого аналізу.

Завдяки аналізу *історіографії* та висновкам здобувача щодо стану вивченості його проблеми, можна визначити найменш досліджені аспекти і вводити дану роботу в існуючу історіографічну традицію. Цей аналіз базується на проблемно-хронологічному підході та підрозділяється на історіографічні етапи, в межах кожного з яких зазначаються найцінніші для дослідження обраної проблеми роботи, дається оцінка їхнього внеску в історію дослідження предмету. Особливу увагу рекомендовано приділити історії вивчення проблеми у вітчизняній історіографії на сучасному етапі вивчення проблеми. У разі недостатнього вивчення цього питання, це може суттєво підсилити наукову актуальність курсової роботи).

Структура роботи - зазначення наявного вступу, кількох розділів із підрозділами, висновків, загальної кількості використаних джерел та літератури, додатків.

Основна частина роботи складається з розділів, поділених на підрозділи, пункти і підпункти. Зазвичай курсова робота містить 2–4 розділи. Кожен із них повинен мати порядковий номер, назву і починатися з нової сторінки.

Викладення матеріалу в розділі підпорядковується ідеї, чітко визначеній автором у вступній частині. Кожен із розділів має містити певну кількість положень, які не повинні дублюватися в інших розділах. У той же час усі вони мають бути пов'язані між собою і логічно розкривати суть дослідження відповідно до завдання і мети курсової роботи.

У кінці кожного розділу треба робити короткі висновки. Це дасть можливість звільнити загальні висновки від подробиць.

Кожен розділ починається з нумерації та назви:

Розділ 1 НАЗВА РОЗДІЛУ

Текст розділу повинен розпочинатися з абзацу через один рядок.

У разі необхідності розділи можна розділити на підрозділи. Номер підрозділу повинен складатися із двох цифр: з номера розділу та порядкового номера підрозділу. Новий підрозділ повинен починатися з абзацу через один рядок. Номер та назва підрозділу друкується шрифтом 14 кегль Times New Roman жирний маленькими літерами. Текст підрозділу друкується відразу за його назвою:

1.1. Назва підрозділу. Текст підрозділу.

Текст розділу не починається з підрозділу: йому передуює короткий вступ, де формулюється предмет курсової роботи та аргументується обрана структура розділу.

Підрозділи в разі необхідності поділяються на більш дрібні структурні одиниці, їх номер складається з номера розділу, номера підрозділу та порядкового номера самої структурної одиниці, назва якої наводиться з абзацу без пропуску рядка і друкується курсивом.

1.1.1. Назва структурної одиниці підрозділу. Текст структурної одиниці.

Текст підрозділу не повинен починатися з назви більш дрібної структурної одиниці.

Кожен розділ має закінчуватися висновком, який логічно підсумовує розгляд матеріалу в кожному розділі.

Рубрикація тексту. При розподілі розділів на підрозділи, пункти і підпункти необхідно дотримуватись таких правил:

– по-перше, поділ розділу на менші складові частини не можна робити шляхом простого розчленування тексту. За основу повинні братись правила логічного викладення матеріалу, розподіл за поняттями, підпорядкованими меті й основним завданням курсової роботи;

– по-друге, підрозділ не може містити матеріали, які не відповідають назві розділу;

– по-третє, критерії поділу на підрозділи в усіх розділах повинні бути

однаковими;

– по-четверте, частини розділів (пункти і підпункти) мають за змістом плавно переходити від одного до іншого. Не можна порушувати логічне викладення тексту, перестрибуючи від одного поняття до іншого, тобто, в одному підрозділі розділу розглядати одне поняття, а в наступному зовсім інше.

Абзаци. У роботі при викладенні тексту обов'язково повинні бути абзаци. Необхідно стежити за тим, щоб абзац одного розділу, підрозділу, пункту чи підпункту за змістом пов'язувався з іншим. Кількість речень у абзаці може бути різною - це залежить від складності думки, яка передається. Але перше речення абзацу не повинно втрачати зв'язку з попереднім текстом. У всіх абзацах має існувати внутрішня логіка викладення тексту.

За необхідності до тексту вводиться цитування. Цитування виділяється «лапками» та супроводжується посиланнями на джерело цитати. Якщо фрагмент тексту наводиться без лапок та відповідно оформленого посилання, це вважається плагіатом та є приводом для недопущення роботи до захисту.

Якщо цитування з джерел займає більше третини сторінки, його необхідно винести в додаток.

Для цитування перевиданих робіт, перевага надається останньому за часом з доступних видань із зазначенням в реквізитах.

При цитуванні джерела іноземного походження цитату слід подавати в доступному академічному перекладі. Подвійний переклад (наприклад, українською з доступного польського перекладу) може змінювати зміст. У випадках проведення філологічного, стилістичного чи семіотичного аналізу фрагмент джерела наводиться також мовою оригінала.

За недоступності необхідного для роботи видання певного джерела є допустимим цитування, запозичене з іншої роботи. Якщо цитування запозичене не з оригіналу, після посилання на цитоване джерело вводиться посилання на дослідження, з якого було запозичене посилання «Цит. за:».

Якщо у цитаті необхідно пропустити одне чи декілька слів, то цей пропуск позначається трьома крапками. Якщо пропущено ціле речення, або більше - трьома крапками в квадратних дужках. У квадратних дужках оформлюються і будь-які коментарі, введені здобувачем у текст цитування.

Висновки - це висвітлення основних результатів дослідження, отриманих в ході роботи над темою, які базуються на поставленій меті та попередніх висновках окремих розділів, однак не дублюють їх.

Слід уникати механічності, стереотипних фраз, поверховості, дотримуватися наукового стилю викладу, як і у всій роботі.

Поряд зі вступом, висновки - це важлива складова презентації роботи у процесі її захисту. Тому в них має відобразитися наукова новизна, запропонована автором періодизація, відомості про введення до наукового обігу архівних документів, використані підходи до історичного дослідження та ін.

Загальний обсяг висновків не повинен бути менше 2 сторінок тексту.

Збирання джерел і літератури до курсової роботи. Після узгодження плану курсової роботи студент може спробувати самостійно підібрати літературу. Збір джерел і літератури з теми включає в себе роботу з каталогами, бібліографічними довідниками, а також працями історіографічного характеру. Вони допоможуть скласти перший варіант бібліографії джерел і літератури з обраної теми. Необхідно зазначити, що науковий бібліографічний апарат може міститися практично в усіх монографіях і наукових статтях. Працюючи над ним, студент, крім поповнення списку джерел і літератури з теми, може отримати відомості й про те, яка ще наукова література чи джерела будуть потрібні для подальшого використання в роботі.

Для пошуку потрібної літератури можуть бути використані й спеціальні інформаційні видання, мета яких - оперативна інформація не тільки про самі публікації, а й про найсуттєвіші моменти їхнього змісту.

Основну бібліографічну літературу і джерела, підбрані для написання курсової роботи, краще записувати на картках, або в окремому зошиті, бажано при цьому давати анотацію до кожної з них. Це заощадить ваш час при оформленні списку використаних джерел і літератури, а також допоможе при написанні історіографічної частини роботи.

Підбір та обробка зібраного матеріалу. Після підбору літератури здобувач приступає до обробки зібраного матеріалу шляхом конспектування або пошуку матеріалу в системі Інтернету.

Щоб визначити, чи придасться ця наукова література для розкриття вашої теми, доцільно попередньо ознайомитися з її змістом, прочитавши анотацію, або, якщо це монографія, переглянувши вступ і таким чином визначитись, чи доцільно використовувати її в тексті вашої курсової роботи. Усі відібрані книги і статті треба обов'язково прочитати особисто, а не поклатися на перекази чи анотації інших авторів.

Вивчаючи літературу й опубліковані джерела, треба вибирати в них тільки достовірну, науково обґрунтовану інформацію, яка може міститись у виданнях, опублікованих від імені держави, різних громадських установ чи організацій. Необхідно відбирати тільки видання останніх років, і ті, в яких чітко вказано, звідки взята інформація. Отже, в будь-якому випадку здобувач

повинен до всіх джерел підходити критично.

Посилання на літературу та список літератури. Вимоги до оформлення посилань та цитувань. В науковій літературі прийнято два типи цитування – безпосереднє (дослівне) і вільне (не дослівне). Цитатами в курсових та дипломних роботах не слід зловживати. Безпосередні цитати повинні бути абсолютно ідентичні оригіналу і беруться в лапки. Перед цитатою або після цитати вказується її автор. Наприклад: «...Цитата...» [5, с. 32]. 5 – номер в списку використаних джерел, 32 – сторінка з джерела з цитатою.

При цитуванні необхідно дотримуватися таких вимог:

- текст цитати береться в лапки і наводиться в тій граматичній формі, у якій він поданий у тексті джерела, зі збереженням особливостей авторського написання;

- цитування мусить бути повним, без довільного скорочення і перекручування думки автора;

- пропуск слів, речень, абзаців допускається лише в тих випадках, якщо такі скорочення не перекручують зміст думки автора;

- пропущений текст позначається трьома крапками, відокремленими з обох боків пробілами;

- якщо думка автора передається своїми словами, необхідно це зберегти якомога точніше і бути коректним при її оцінці;

- цитування не повинно бути надмірним, але й не недостатнім, оскільки і те й інше знижує якість роботи;

- якщо здобувач не згоден із думкою цитованого автора, після цитати треба поставити знак оклику чи знак питання, взяти їх у круглі дужки;

- посилання студент може робити лише на ті джерела чи літературу, які він опрацював особисто із обов'язковою вказівкою автора цитати.

Цитування необхідне особливо в тих випадках, коли надаються якісь цифрові відомості або мова йде про принципові положення, котрі потребують точного викладення. Посилатися треба на останні публікації, на більш ранні лише в тому випадку, коли там наводяться відомості, яких немає в останньому виданні.

Серед цитованих літературних джерел у науковій роботі здобувача періодична література повинна складати не менш 25%. Ця новітня інформація опублікована у статтях наукових журналів, базах даних Internet, дисертаціях та авторефератах за останні 10 років, матеріалах з'їздів, симпозіумів, конференцій тощо.

При недослівному цитуванні автора використовується посилання

цифрове [6] - це означає, що здобувач посилається на публікації, які в списку цитованої літератури знаходяться під зазначеними номерами.

Якщо є кілька видань однієї роботи, потрібно посилатись на останнє.

У курсовій роботі студент повинен посилатися на всі ілюстрації, таблиці, карти, розміщені в самому тексті роботи чи додатках.

При посиланні на ілюстрацію потрібно вказувати скорочено *рис.* і номер цієї ілюстрації (...на *рис. 4.5* – рисунок 5 четвертого розділу). При посиланні на таблицю вживається скорочене слово *табл.* і її номер (...у *табл. 1.7* – таблиця 7 першого розділу). При посиланні на карту пишеться слово *карта* і її номер (...на *карті 3.6* – карта 6 третього розділу).

Список використаних джерел та літератури складається з переліку всіх без виключення джерел, на які автор посилається в тексті.

Список має містити не менше 30 джерел та бути оформлений в алфавітному порядку включаючи електронні ресурси (такий спосіб є найпоширеніший та універсальний) і враховуючи не тільки першу, але й другу і подальші літери прізвищ авторів публікацій. Спочатку наводять літературу, видану кирилицею, далі – латиною. Приклад оформлення списку використаних джерел наведено у (*див.: Додаток Д*).

Роботи дослідників з однаковим прізвищем розміщують в алфавітному порядку їх ініціалів, а роботи одного і того ж автора – в хронологічному порядку виходу їх у світ. Наприкінці списку наводяться латиницею назви робіт іноземних авторів.

Список має спільну з основним текстом нумерацію сторінок, але не входить до загального обсягу роботи.

Спочатку розміщується список джерел, які за необхідністю, можуть подаватись окремими розділами: документи, мемуари та спогади, листування, інтерв'ю, преса. Алгоритм розміщення цих груп джерел між собою залежить від специфіки обраної теми та їх важливості для її висвітлення.

Використана у роботі література розташовується після джерел.

Кожна бібліографічна одиниця повинна починатися з нового рядка з абзацу. Список має наскрізну нумерацію, кожна його частина побудована за алфавітом.

Оформлення *курсвої роботи* здійснюється відповідно до **ДСТУ ГОСТ 7.1.2015** «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» ДСТУ 8302:2015 (*див.: Додаток Г*).

Бібліографічний опис видань складається з інформації, яка розміщена на титульному аркуші (зворот титульного аркушу): надзаголовкові дані (назва організації, установ), відомості про автора/авторів, назва видання,

підзаголовкові дані (номер тому, книги, частини, випуску, повторність видання), вихідні дані (місце видання, назва видавця, рік видання), фізична характеристика (кількість сторінок, ілюстрацій, супровідних матеріалів).

Зразок оформлення бібліографічного опису у списку використаних джерел та літератури розміщений у додатках (*див. у Додатку Д*).

Додатки розташовуються у кінці курсової роботи відразу після списку використаних джерел і літератури. Кожний додаток починається з нової сторінки. Слово «Додаток» наводиться по центру сторінки напівжирним шрифтом і вони можуть включати:

- власне ілюстрації (портрети, зображення різного характеру, включно з зображеннями тексту архівних документів, використаних у роботі тощо);
- карти (місце битви, план міста та інших населених пунктів, карти-схеми торгівельних шляхів тощо);
- таблиці зі статистичним матеріалом (результати переписів населення, ревізій тощо);
- графіки;
- тексти з пронумерованими сторінками документа, які стосуються обраної дослідницької проблематики.

Великий обсяг додатків рекомендується оформлювати окремою папкою. Додатки не входять у загальний обсяг роботи. Вони можуть включатися до тексту основної роботи, якщо вони є результатом роботи автора (наприклад, складені особисто графіки маршруту або карти-схеми).

Якщо ілюстративний і статистичний матеріал, наведений у додатках, запозичений з інших наукових джерел, додатки мають супроводжуватися переліком посилань. Вони вміщуються безпосередньо під певним додатком, поряд з його номером та описом.

За наявності додатків різних типів (рисуноків, таблиць, карт тощо) вони групуються, щоб найповніше ілюструвати проблему, що розглядається. Необхідно нумерувати їх літерами у порядку їх розміщення. Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, И, І, Ї, Й, О, Ч, Ъ, наприклад, «Додаток В».

Додатки повинні бути узгоджені з основним текстом роботи та зі списком джерел і літератури.

4. ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Виконана здобувачем курсова робота, оформлена за всіма вимогами та переплетена або зброшурована на момент подання, реєструється на кафедрі у встановлений термін (не пізніше як за три дні до терміну зазначеного у плані навчання) і передається керівнику для перевірки та допуску до захисту. Перевірена викладачем-керівником курсова робота приймається комісією в складі викладачів кафедри відповідно до графіку навчального процесу.

Курсова робота, яка не відповідає вимогам щодо змісту та оформлення, написана без дотримання затвердженого плану, а також не містить матеріалів конкретного дослідження проблеми, до захисту не допускається і повертається на доопрацювання.

Процедура захисту курсової роботи включає:

- доповідь здобувача про зміст роботи;
- запитання членів комісії до здобувача;
- відгуку наукового керівника;
- відповіді здобувача на запитання членів комісії із захисту курсової роботи та здобувачів, які присутні на захисті;
- оголошення комісії оцінки за курсову роботу.

Вступне слово необхідно підготувати заздалегідь, письмово та узгодити його з науковим керівником, у формі виступу, в якому структуровано висвітлити наступні положення: обґрунтування актуальності теми дослідження; мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження; нові елементи, які було виявлено у теоретичних положеннях під час дослідження; з якими труднощами довелось зіткнутися в процесі написання курсової роботи. У виступі необхідно розкрити основні зауваження наукового керівника. Доповідь не повинна перевищувати за часом 7–10 хвилин.

Під час доповіді можливе використання презентацій або ілюстративного матеріалу (таблиць, графіків, схем), пояснюючи їх зміст. Після доповіді здобувач відповідає на запитання членів комісії. Відповіді слід давати коротко, мотивовано, змістовно.

Рекомендації до підготовки презентації на захист

При підготовці презентації до захисту зазвичай використовують такі програми – Microsoft PowerPoint або OpenOffice.org Impress, однак цей перелік не є вичерпним. Презентація має супроводжувати вступне слово на захисті, а не замінювати його повністю.

Необхідно використовувати найпростіші шаблони без складних малюнків та яскравих кольорів. Шрифт презентації має бути простим – чорний Times New Roman. Розмір шрифту не повинен перевищувати 26, для заголовків – 30.

Не використовувати анімацію. Ефекти відволікають від основної доповіді.

Заголовки виділяються кольором, жирним шрифтом, допускаються підкреслювання.

Текст на слайді лише підкреслює або ілюструє слова виступу. Недоречно промовляти все, що написано на слайді. Ідея слайду повинна бути зрозуміла при першому його перегляді. Оптимальне обмеження: 5 слів у рядку, й 5 рядків на одному слайді.

Уникати фотографій – їх необхідно виносити на окремий слайд.

Недоречно розміщувати на слайдах габаритні таблиці, діаграми та схеми. Якщо вони необхідні для виступу, їх можна навести у роздатковому матеріалі й роздати кожному члену комісії. Під час виступу членам комісії пропонується ознайомитися з матеріалом. При поясненні таблиць необхідно говорити, чому відповідають рядки, а чому – стовпці.

Не слід весь час дивитись на слайди під час презентації. Необхідно підтримувати зоровий контакт з аудиторією.

При правильній розробці презентації спочатку відображається новий слайд, аудиторії надається час на ознайомлення та засвоєння інформації, далі йдуть коментарі здобувача, які уточнюють і доповнюють слайд презентації.

Нижче наводимо приблизну схему презентації курсової роботи.

Структура презентації курсової роботи

Слайд 1. Назва роботи, ПІБ автора курсової і наукового керівника (додатково надається вчений ступінь та звання).

Слайд 2. Мета та завдання роботи.

Слайд 3. Об'єкт та предмет дослідження.

Слайд 4. Методи дослідження.

Слайд 5. Зміст і структура роботи (коротко, основна частина та її розділи).

Слайд 6. Визначення основних понять, які досліджуються в роботі.

Слайди із загальними висновками дослідження: слайди з рекомендаціями чи окресленням перспектив майбутніх досліджень. Останній слайд – «Дякуємо за увагу!» У середньому кількість слайдів у презентації роботи – 12-15.

Презентація до захисту є своєрідними тезами до захисту роботи, планом і дозволеною опорою для виступу.

Оцінювання курсової роботи. У процесі захисту курсової роботи оцінюється глибина знань здобувача з дисципліни, його вміння вести дискусію, обґрунтовувати та відстоювати власну точку зору, відповідати на запитання.

За результатами захисту, враховуючи при цьому якість виконання і оформлення роботи, виставляється оцінка за шкалою ECTS та національною шкалою, яка вноситься у заліково-екзаменаційну відомість та індивідуальний план здобувача. Узагальнені критерії оцінювання захисту курсової роботи та деталізовані бальні шкали наведено в *додатку Е*.

Критерії оцінювання. При оцінюванні роботи члени комісії керуються такими критеріями:

1. Відповідність змісту курсової роботи затвердженій темі.
2. Повнота виконання поставлених цілей і завдань.
3. Оригінальність і новизна роботи.
4. Об'єм проаналізованого матеріалу.
5. Повнота теоретичного огляду.
6. Правильність обробки даних (при наявності емпіричного розділу).
7. Коректність інтерпретації результатів дослідження (при наявності емпіричного розділу).
8. Відповідність висновків дослідження отриманим результатам.
9. Правильність оформлення роботи.

Для отримання позитивного результату унікальність тексту має бути не менше 60%. Для визначення відсотка унікальності можливе використання таких ресурсів:

1) **Advego Plagiatus** <http://advego.ru/plagiatus/>

Програма для перевірки будь-яких текстів на унікальність. Для перевірки тексту, досить його скопіювати у вікно програми і натиснути кнопку перевірки. Сайти, де знайшлися такі ж відривки тексту, відображаються в нижньому вікні програми. Ресурс повністю безкоштовний.

2) **Ettxt Antiplagiat** <http://www.etxt.ru/antiplagiat/>

Аналог Advego Plagiatus, перевірка тексту триває довше і перевіряється він більш ретельно. Користуватися нею так само просто: спочатку потрібно скопіювати текст у вікно, потім натиснути кнопку перевірки. Програма повністю безкоштовна.

Аркуш з аналізом перевірки тексту на плагіат вкладається в теку з текстом курсової роботи.

5. ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ ГОСТ 8302:2015 Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ: ДП УкрНДНЦ, 2007. 16 с. (Національний стандарт України).

2. Кодекс академічної доброчесності ХНПУ імені Г.С.Сковороди [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Piojenn/Kodeks_akadem_dobrochesnosti.pdf (дата звернення 02.06.2021)
3. Положення про комісію з питань академічної доброчесності [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/polozh_komissiya_akadem_dobrochesnist.pdf (дата звернення 02.06.2021)
4. Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освіти та освітньої діяльності у ХНПУ імені Г.С. Сковороди [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Polozhenya_%20Vnytrishnogo%20zabespech.pdf (дата звернення 02.06.2021)
5. Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди (у новій редакції) [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Piojenn/Pro_organizaciju_osvitnogoz_procesy.pdf (дата звернення 02.06.2021)

6. ДОДАТКИ

6.1. ДОДАТОК А ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОГО АРКУШУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

КУРСОВА РОБОТА НА ТЕМУ:

«ВІРМЕНО-ТУРЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ У ХХ – 10-Х РР. ХХІ СТ.»

Роботу виконав(-ла):
здобувач(-ка) першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
денної форми 2-го року навчання,
21 групи
014.03 Середня освіта (Історія)
Іванов Іван Іванович

Науковий керівник: к.і.н., доц.
Іванов Іван Іванович

Національна школа _____
Кількість балів _____

Члени комісії

(прізвище ті ініціали) (підпис)

(прізвище ті ініціали) (підпис)

(прізвище ті ініціали) (підпис)

6.2 ДОДАТОК Б ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АПЦ – Автономна православна церква;

ДАХО – Державний архів Харківської області;

НКВС – Народний Комісаріат Внутрішніх Справ;

УАПЦ – Українська автокефальна православна церква;

ЦДАГОУ – Центральний державний архів громадських об'єднань України.

6.3 ДОДАТОК В ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ЗМІСТУ

Перелік умовних позначень (за необхідності).....	3
Вступ.....	N
Розділ 1. Назва розділу	N
1.1. Назва підрозділу	
1.2. Назва підрозділу	
Розділ 2. Назва розділу.....	N
2.1. Назва підрозділу.....	N
2.2. Назва підрозділу.....	N
Розділ 3. Назва розділу.....	N
3.1. Назва підрозділу.....	N
3.1.1. Назва структурної частини підрозділу.....	N
3.1.2. Назва структурної частини підрозділу.....	N
3.2. Назва підрозділу.....	N
Висновки.....	N
Список використаних джерел та літератури.....	N
Додатки (за необхідності).....	N

6.4 ДОДАТОК Г ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ТАБЛИЦЬ ТА РИСУНКІВ ДОДАТОК А

Спiрна територія між Азербайджаном та Вірменією

Джерело: Джимовян А.С. Карабах и армяно-турецкие отношения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://armtoday.info/default.asp.2009.04.11>.

Таблиця 1

Динаміка демографічних змін у світі за період 1995-2020

Регіон	Кількість, млн. чол.		Темп проросту, %		Темп народжуваності, чол. на 100	
	1995	2020	1990-1995	2015-2020	1990-1995	2015-2020
Світ загалом	5736	8196	1,67	0,96	26,6	18,1
Африка	878	1495	2,89	1,81	43,1	25,3
Азія	3247	4758	1,76	0,90	25,8	17,6
Америка	773	1058	1,48	0,75	22,3	15,4
Європа	807	896	0,43	0,19	15,4	13,2
Австралія та Океанія	29	35	0,65	0,61	16,2	15,7

6.5 ДОДАТОК Д ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ У СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги	
Один автор	Зубарев М. О. Історія і сучасність. Львів-Київ-Харків. Реалії та перспективи: монографія. Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. 315 с.
Два автора	Хиценко О. А., Шевельов А. Д. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Харків, 2020. 323 с.
Три автора	Світличний С.О., Скидан Я.Р., Бондаренко Г.К. Спеціальні історичні дисципліни : довідник. Одеса, 2019. 416 с.
Чотири автори	Історія ранньомодерної України / Вірченко О. І., Знов'як Л. С., Шевченко О. В., Кузнєцова Л. А. Київ : Дайджест, 2017. 115 с. Основи економічної теорії / Луганська Т. О. та ін. Київ : Факт, 2017. 194 с.
П'ять і більше авторів	Теорія держави і права : навч. посіб. / А. В. Сокирка та ін. Хмельницький, 2012. 179 с. Українська міфологія / Добичина Я. П. та ін. ; за ред. О. В. Туренко. Київ, 2014. 156 с.
Багатотомне видання	Історія української культури : у 5 т. / гол. ред. Б. Є. Патон. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 4. 943 с
За редакцією	Здобутки трипільської культури / за ред. Л. М. Назаров. Чернігів : Фоліо, 2006. 382 с.
Автор і перекладач	Тойнбі А. Основи педагогічного менеджменту / пер. з англ. О. Кукуєв та ін. Київ : Аверс, 2012. 357 с.
Автор та редактор/упорядник	Європа. Історія / ред. С. К. Покусай. Чернігів: Зірка-Плюс, 2016. 521 с Скрипник М. П. Вибрані праці / упоряд.: А. А. Загоруйко, М. Н. Тарасенко. Харків: Пролісок, 2017. 438 с.
Без автора	Енциклопедичний словник / упоряд. І. М. Павлюк. 3-тє вид., переробл. і допов. Харків: Ранок, 2016. 854 с
Частина видання	
Розділ книги	Ковальов С. І. Друга пунічна війна. Історія Рима / за ред. С. П. Конєв. Київ, 2013. С. 5–15.
Тези доповідей, матеріали конференцій	Тарасенко С. М. Демографічна ситуація в Україні після економічної кризи 2014 р. <i>Економічні процеси в Україні: реалії та перспективи</i> : зб. матеріалів доп. учасн. III Міжнар. наук.-практ. конф. Ужгород : Мрія, 2015. С. 112–116. Довга Л. П., Бучнева Т. В. Вплив Великої французької революції на демократичну ситуацію в Європі. <i>Яворницькі читання</i> : 2016 рік : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 6–7 бер. 2016 р. Полтава : Оріяна, 2016. С. 45–50.
Статті з продовжуваних та періодичних видань	Нотченко В. М. Американсько-турецькі відносини в каспійському регіоні в 1991-2005 рр.. <i>Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Історія</i> . 2013. Вип. 171. С. 65–71. Ллюхіна О. Л., Протасов А. В. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток міжнародних відносин. <i>Пороги</i> . 2018. № 6. С. 14–25.

	Японія у війні на Тихому океані 1941-1945 / О. Г. Шевцова та ін. <i>Вісник СДПУ імені А.С. Макаренка</i> . 2019. № 4, т. 1. С. 76–84.
Статті з довідкового видання	Фомін М. С. Вплив демографічного фактору на розвиток інфраструктури в Україні. Великий енциклопедичний довідник / ред. А. В. Забровський. Харків: Ранок, 2016. С. 468.
Рецензії	Хотенко В. С. [Рецензія]. <i>Історія та філософія</i> , 2014. № 3. С. 156–159. Рец. на кн.: Панченко О.О. Традиційні народні вірування українців. Київ: Наукова думка, 2014. 164 с
Електронні ресурси	
Книги	Плотнікова А. К., Баранніков С. Т. <i>Історія України : підручник</i> . Тернопіль : Підручники і посібники, 2016. 306 с. URL: ftp://lib.tern.edu.edu.ua/Books/1514739.pdf (дата звернення: 25.05.2021).
Законодавчі документи	Про вищу освіту : Закон України від 30 бер. 2021 р. № 37-38. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text Концепція Державної політики та план з її реалізації по досягненню цілі 10.1. «Українці живуть у комфортних містах та селах» / М-во роза. громад та територій України. URL: https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskisty/kontseptsiya-derzhavnoyi-politiki-ta-plan-z-yiyi-realizatsiyi-po-dosyagnennyu-tsili-10-1-ukrayintsi-zhivut-u-komfortnih-mistah-ta-selah-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-ukrayini (дата звернення: 25.05.2021).
Періодичні видання	Стрельченко М. С., Бруслиновська Т. І. Українська індоаріка. <i>Сучасна історія</i> . 2015. № 5. URL: http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-istoria&s=uam&z=27956 (дата звернення: 21.05.2021).
Сторінки з веб-сайтів	Перша світова. Чи всі уроки засвоєні? <i>Історія</i> : веб-сайт. URL: https://www.istpravda.com.ua/columns/2018/11/11/153250/ (дата звернення: 12.05.2021).
Інші документи	
Архівні документи	Я. Р. Дашкевич. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаніка НАН України. Ф. 1. Оп. 4. Спр. 4. Арк. 5.
Атлас	<i>Історія України : посіб. для студ.</i> / А.П. Гончаров. 4-те вид., розшир, та доп. Київ: Академія, 2015. 321 с.
Препринти	Хміль І.С. Перший Всеукраїнський селянський з'їзд (28 травня - 2 червня 1917 р.) Київ : Наукова думка, 1992. 36 с. (Препринт. Акад. наук. Укр. РСР. Інст. Істор.).
Словники	<i>Історія України : словник-довідник</i> / [авт.уклад. Вінник О. С.]. Київ: Криниця, 2013. 168 с.
Бібліографічні покажчики	Скубаков С. С. <i>Бібліографічний довідник з правознавства (2000–2010)</i> / ред. М. М. Маміна. Київ: Київський Будинок Книги, 2010. 201 с
Каталоги	<i>Історико-правова спадщина України: кат. вист.</i> / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Землянщина. Харків, 1996. 64 с
Законодавчі і нормативні документи (інструкції, накази)	Конституція України : станом на 1 січня 2020 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2020. 85 с. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» (щодо реалізації положень статті 11 Закону України «Про ринок природного газу»): Закон України від 17 листоп. 2020 р. № 4119. <i>Податковий вісник</i> . 2020. 20 листоп. Інструкція про порядок ведення трудових книжок працівників : затв.

	наказом М-ва юст. України від 17 серп. 1093 р. № 720/1642/5. Все про бухгалтерський облік. 2017. № 26. С. 37–51.
Стандарти	ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. [Чинний від 2016-07-01]. Київ, 2016. 20 с. (Інформація та документація).
Дисертації, автореферати дисертацій	Вовк О. І. В.Н. Каразін (1773-1842) в історико-біографічних наративах : дис. канд. іст. наук : 00.00.06 / Хар. нац. ун-т. ім. В.Н. Каразіна Харків, 2015. 392 с. Нікітенко А. І. Подружнє життя народоловної інтелігенції Наддніпрянської України (60–80-ті рр. XIX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к-та іст. наук : 07.00.01. Дніпропетровськ, 2016. 23 с.

6.6 ДОДАТОК Д КРИТЕРІЙ ОЦІНЮВАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Критерії оцінювання	Рейтинговий бал за 100-бальною шкалою	Оцінка за Національною шкалою
<ul style="list-style-type: none"> ✓ у повному обсязі розкрито зміст курсової роботи; ✓ обґрунтовано тему, її актуальність, мети та завдань курсової роботи; ✓ робота носить науково-дослідний характер; ✓ робота насичена фактичними даними (у вигляді таблиць, рисунків), проведений глибокий їх аналіз; ✓ використовується широкий перелік сучасних літературних джерел; ✓ відповідність оформлення роботи вимогам діючих нормативних документів; ✓ роботу захищено на «відмінно». 	90-100	Відмінно
<ul style="list-style-type: none"> ✓ у достатньо повному обсязі розкрито зміст курсової роботи; ✓ обґрунтовано тему, її актуальність, мети та завдань курсової роботи; ✓ застосований достатньо широкий перелік основних літературних джерел; ✓ робота насичена фактичними даними (у вигляді таблиць, рисунків), проведений глибокий їх аналіз; ✓ відповідність оформлення роботи вимогам діючих нормативних документів; ✓ роботу захищено на «добре». 	82-89	Добре
<ul style="list-style-type: none"> ✓ у достатньо повному обсязі розкрито зміст курсової роботи; ✓ не повністю обґрунтовано тему, актуальність, мету та завдання курсової роботи; ✓ застосований достатньо широкий перелік основних літературних джерел; ✓ робота насичена фактичними даними (у вигляді таблиць, рисунків), проведений глибокий їх аналіз; ✓ відповідність оформлення роботи вимогам діючих нормативних документів; ✓ роботу захищено на «добре». 	81-74	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ не в повному обсязі розкрито зміст курсової роботи; ✓ не в достатній мірі обґрунтовано тему, її актуальність, сформульовано мету та завдання; ✓ зміст викладений не у логічній послідовності; ✓ зроблені поверхневі узагальнення і 	60-73	Задовільно

<p>висновки;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ робота не має чітких рис науково-дослідного характеру, не в повній мірі насичена фактичними даними), проведений їх поверхневий аналіз; ✓ застосований обмежений перелік основних літературних джерел; ✓ роботу захищено на «задовільно» 		
<ul style="list-style-type: none"> ✓ не розкрив зміст затверджених до розгляду питань курсової роботи; ✓ не показано обґрунтування вибору теми, її актуальності, формулювання мети та завдань курсової роботи; ✓ робота не носить науково-дослідного характеру, не насичена фактичними даними (у вигляді таблиць, рисунків), не проведений аналіз; ✓ зміст курсової роботи викладений не у логічній послідовності, зроблені помилкові узагальнення і висновки або вони взагалі відсутні, є грубі помилки у формулюванні термінів, категорій, проміжних та остаточних висновків і пропозицій; ✓ при написанні курсової роботи використаний вузький (до 10 джерел) перелік основних літературних джерел; ✓ оформлення роботи не відповідає вимогам діючих нормативних документів; ✓ роботу захищено на «задовільно». 	35-59	Незадовільно
<ul style="list-style-type: none"> ✓ роботу не подано на кафедру. 	1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом

Навчально-методичне видання

**ОСНОВНІ ВИМОГИ ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ
ДО НАПИСАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ**

Автори:

**Мірошніченко Світлана Валентинівна
Гончарова Ольга Сергіївна
Рябченко Ольга Леонідівна**

**Відповідальний за випуск: Рябченко О.Л.
Комп'ютерна верстка: Мірошніченко С.В.
Коректор: Мірошніченко С.В.**

Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності несуть автори.

Підписано до друку
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 1,6